

Verslag expertmeeting

'Hoe werk beter te verdelen?'

Platform Duurzame en Solidaire Economie

Agentschap NL, 3 oktober 2012, 14.30 – 18.00 uur

Deelnemers

Gerrit Stegehuis (1e presentatie), Rutger Claassen (2e presentatie), Koen Haegens (3e presentatie), Paul Metz (voorzitter), Bert de Vries, Sander van Lanen, Sarah Denie, Ad Planken, Lotte Enting, Jan Juffermans, Frans van der Steen, John Huige, Koen Vredebrecht, Jan Cremers, Connie Berge, Murat Kotan, Guido Bik, Natasja van den Berg, Leon Segers, Hielke Ploeg, Niels van der Stappen, Robbert Vessuer en Martijn Jeroen van der Linden (verslag).

Inleiding

Deze middag is er kennis gedeeld over werk delen en minder werken als (deel-)oplossing voor de crises in de richting van een duurzame en solidaire economie. Het onderwerp is vanuit verschillende kanten belicht en bediscussieerd. Werk werd als 'betaalde en onbetaalde arbeid' gedefinieerd. Tenslotte zijn er enkele vervolgstappen geformuleerd.

Zijn minder werken en werk verdelen oplossingen voor de crisis?

Gerrit Stegehuis (Platform DSE) stelt dat de financiële, ecologische en sociale crisis in elkaar grijpen. Daarnaast zijn er meerdere signalen dat *The End of Growth* is bereikt. Kortom, er is radicale verandering nodig. We moeten de cyclus van constant meer doorbreken en daarvoor mag de focus niet langer liggen op groei van het BBP. In veel landen zijn mensen actief om de groeidwang te doorbreken.

Gerrit stelt dat minder werken en werk beter verdelen kunnen bijdragen aan het oplossen van de crises. Minder werken betekent immers minder produceren en minder consumeren. Werk verdelen betekent minder werkloosheid en minder overwerk. Dit gebeurt nu al door individuele keuzes en vanwege de crisis; er ligt echter geen beleid aan ten grondslag. Sterker nog, er wordt anno 2012 zelfs gepleit voor een 40-urige werkweek.

Er zijn diverse voorwaarden waaraan voldaan moet worden om minder werken te laten slagen zoals het verkleinen van de inkomensongelijkheid en de ongelijke beloning van mannen en vrouwen. De overheid kan een rol spelen in dit proces. Door middel van de eigen vacatures en gericht beleid.

Moet de overheid meer/ minder werken bevorderen? Wat is de link relatie met economische groei en duurzaamheid?

Rutger Claassen (Universiteit Leiden) gaat in op de liberaal-democratische rechtsstaat. Deze rechtsstaat staat neutraal tegenover levensstijlen, laat mensen tijdsautonoom. Dit betekent dat mensen zelf de keuze zouden moeten hebben om zich te ontplooiën in werktijd of vrije tijd. Toch zitten hier wat haken en ogen aan, omdat sociale normen ook deels door de overheid bepaald worden.

Rutger trekt 2 conclusies ten aanzien van tijdsautonomie. Ten eerste is een bandbreedte gewenst tussen A) Minimum aan discretionaire tijd (maximum aan arbeid) en B) Minimum aan arbeid (maximum aan discretionaire tijd). Ten tweede, dient daarbinnen gekozen te worden voor een norm. Dan gaat het om afwegingen omtrent andere waarden, zoals groei van welvaart -> welzijn, duurzaamheid: houdbaarheid van welvaart en gelijkheid m/v, verdeling van zorgarbeid.

Rutger stelt dat het liberale grondbeginsel van het Fair Earth Share een goede insteek is om in gesprek te raken met alle politieke stromingen. Concluderend, er is ruimte voor arbeidstijdverkorting, mits op juiste gronden (waartoe in ieder geval duurzaamheid). En volgens Rutger is moraliseren over een verandering in levensstijlen a) niet nodig, b) rechtsstatelijk problematisch en c) waarschijnlijk ook contraproductief.

Hebben we, ondanks een constante stijging van de productiviteit, werkelijk steeds meer mensen nodig? Wat is de relatie tussen productiviteit, geld en tijd?

Koen Haegens (Groene Amsterdammer) start met een terugblik naar Keynes (1930) en Russell (1932). Zij voorspelden dat mensen over 100 jaar, dus in 2030, nog maar 15 uur per week zouden hoeven te werken door een stijging van de productiviteit. Lang is het ook deze kant opgegaan. Begin jaren '60 kwam de vrije zaterdag in Nederland. In de jaren '80 stond korter werken tegen gelijke beloning op agenda. Maar nu is het denken volledig gekanteld. Wat is er gebeurd?

Koen stelt dat sinds de eeuwwisseling "het Grijs Gevaar" is verkondigd; het ene na het andere rapport werd gepubliceerd over dreigende krapte op arbeidsmarkt. Zo zei de Commissie Bakker in 2008 dat er binnen enkele jaren honderdduizenden vacatures zouden zijn. De meeste van deze rapporten negeerden de stijging van de arbeidsproductiviteit en innovatie. Toen kwam de crisis en praatte niemand meer over krapte. Structurele krapte is ook uitgebleven, maar nog altijd heerst idee van "alle hens aan dek". Tegenwoordig zijn de belangrijkste argumenten "het Gele Gevaar" en de concurrentiepositie.

Koen stelt dat er niet naar het grijze of gele gevaar moet worden gekeken, maar naar de langere trend: sinds jaren tachtig zijn mensen al sluipend meer werken. Aanvankelijk niet zozeer meer uren, maar tijdsverdichting, multitasken, just-in-time, flexibilisering. Dit komt door het neoliberale geloof...

Alternatieven zijn er, maar deze zijn lastig te implementeren. Koen doet een paar aanzetten: Minder werken, natuurlijk. Maar de economie heeft werkloosheid nodig. Een krapte aan goedkope, goede arbeidskrachten is onwenselijk. Werkgevers zijn dus niet geïnteresseerd in minder werken. De mythe van krapte moet worden doorgeprikt om succesvol te zijn. Daarnaast is de politiek bang voor internationale concurrentiepositie. Zij zitten vast in een mantra. We moeten de consequenties van deze keuze laten zien: werken als Chinezen. Opvallend genoeg zijn ook vakbonden huiverig. Vruchten van productiviteitsgroei verdelen blijkt makkelijker te zijn dan het uitvechten wie rekening betaalt. Lange tijd was er uitruil tussen tijd en koopkracht mogelijk. Nu kan dit niet meer. De crisis, de stijgende jeugdwerkloosheid en werkloosheid onder allochtonen bieden mogelijkheden voor minder werken. Wie gaat bloeden? is nu de vraag. Krapte bracht lange tijd een soort hoop dat iedereen in de toekomst nodig zou zijn. De situatie is dus wel degelijk gewijzigd.

Discussie

Tijdens de discussies zijn vele onderwerpen aangesneden. Hieronder zijn een paar belangrijke denklijnen uitgewerkt:

- Algemeen wordt erkend dat de groeiwang problematisch is. Een groeiende economie leidt niet enkel tot ecologische problemen, maar ook tot uitstoot van mensen. Groei leidt tot werkloosheid.
- Een groot aantal aanwezigen steunt een (vorm van een) onvoorwaardelijk basisinkomen (of Aarde-dividend) om alle mensen de mogelijkheid te geven tot zelfrealisatie/ zelfontplooiing.
- Een systeemdoorbraak is nodig om tot structurele oplossingen te komen voor de crises. Arbeidstijdverkorting en/ of werkverdeling kunnen hierin een rol spelen.
- De vraag hoe je van de huidige situatie naar de ideale situatie komt dient beantwoordt te worden. Het transitiepad is belangrijk.
- Een aantal aanwezigen pleit ervoor om handvaten te ontwikkelen zodat mensen zelf bottom-up kunnen beginnen.
- Een aantal aanwezigen pleit voor een tweede spoor, namelijk de overheid. Als democratisch orgaan kan zij de transitie leiden.

Welke zaken zijn zodanig interessant om op door te pakken:

- Wat zijn de drempels? Hier dient onderscheid gemaakt te worden tussen drempels voor individuen en drempels voor de overheid.
- Wie ziet er voordeel in? Wiens belangen representeer je? Helder beschrijven voor wie dit voordelig is, zodat de bondgenoten helder worden.
- Welk probleem lost dit op? Is minder werken vooral bedoeld om het overconsumptieprobleem op te lossen of dient de focus te liggen op zelfrealisatie?
- Wat willen we? En, hoeveel arbeid is er dan? Wat is de relatie met koopkracht
- Wat is de invloed van een circulaire economie op de werkgelegenheid?
- Wat kan zonder overheid? Wat kan wel? Is minder werken beginpunt of eindproduct?

Wat dient te worden toegevoegd aan de PDSE-analyse om het verhaal sterker te maken:

- Benadrukken dat 'minder werken' onderdeel is van een pakket maatregelen.
- Werkverdeling en pieken per dag.
- Internationale samenhang.
- Verdeling tussen mannen en vrouwen.
- Betekenis van werk.
- Democratiseren van samenleving en bedrijven. Coöperaties als alternatief bedrijfsmodelaandragen, omdat je zo je eigen tijd kan sturen.
- Eigendomsverhoudingen zijn scheef. Dit is een van de belangrijkste redenen waarom grote groepen mensen hard(er) moeten werken.

- De mythe van krapte doorprikken.
- Relatie met onderwijs. Doordat participatie toeneemt komt er geen krapte.

Een paar concrete stappen:

- Occupy your work/ time. Buiten alle gevestigde partijen om. Zelf actie ondernemen / aan de slag gaan.
- Bond voor mensen die willen werken. Link met onderwijs leggen en agenda formuleren.
- Bond voor mensen die minder willen werken. Keuzevrijheid in het korter werken vergroten. Social Agreement NL. Minder werken voor gelijke vergoeding of relatief weinig 'inleveren'. Samen met De Groene Zaak uitwerken kan kansrijk zijn en het VNO stimuleren.
- Actiegroep tegen lenen van banken. Veel mensen zijn groot gedeelte inkomen kwijt aan vaste lasten.

Achtergronddocumentatie

[Naar een comfortabele 20- tot 25-urige werkweek, PDSE \(pdf\)](#)

[Presentatie Minder werken, beter verdeeld, Gerrit Stegehuis \(pptx\)](#)

[21 hours, NEF \(pdf\)](#)

[Presentatie Werk versus vrije tijd, Rutger Claassen \(pptx\)](#)

[Kindertijd, Rutger Claassen \(pdf\)](#)

Discretionary Time, Robert Goodin, 2008

De Energieke Samenleving, PBL, 2011

[Gestolen tijd, Koen Haegens \(docx\)](#)

[Neem de tijd, Koen Haegens, 2012.](#)

[Niet iedereen is nodig, Koen Haegens](#)

Contact

www.platformdse.org

info@platformdse.org

